

NAGY GÁBOR

ADALÉKOK KOMÁROM MEGYE FELSZABADÍTÁSÁNAK TÖRTÉNETÉHEZ (1944. december 24—31.)

1944 november közepén a 3. Ukrán Front csapatai, Mohácstól délre, erőszakos átkelést hajtottak végre a Dunán és megkezdték Dunántúl felszabadítását. Az 57. tábori és 4. gárdahadsereg december 9-ig felszabadította Baranyát, Tolnát, továbbá Somogy és Fejér megye nagy részét. A 2. Ukrán Front 46. hadseregével együttműködésben elérték az Érd, Velencei-tó, Balaton közötti terepszakaszt.

Ekkor a német „Dél” hadseregcsoport azt a feladatot kapta, hogy akadályozza meg Budapest felszabadítását és a szovjet csapatok előnyomulását Bécs felé. Friessner, a hadseregcsoport parancsnoka, a december elején megerősítésül kapott 3., 6. és 8. páncélos hadosztályból, valamint három „Párduc” osztályból támadó csoportosítást hozott létre azzal a céllal, hogy Magyarországon nagy támadó hadműveletet indít, amely a „Késői szüret” (Spätlese) fedőnevet kapta. A Hitler által jóváhagyott ellencsapás azt tűzte maga elé, hogy megsemmisíti a 3. Ukrán Front Dunántúlon levő hadseregeit és stabilizálja a német védelmet a Duna jobb partján. A támadás megindítását december 20-ára tervezték, de a felázott terep miatt elhalasztották.

Később hiába jött meg a hideg idő, végrehajtására nem került sor, mert a Dunától északra a 2. Ukrán Front december 14-én betört a német védelembe. Ez arra kényszerítette Friessnert, hogy a támadó csoportosításból a 8. páncélos hadosztályt átdobja a Dunától északra levő arcvonalszakasz megerősítésére. December 19-én a szovjet csapatok áttörték a fasiszták védelmét és elérték a Börzsöny hegység nyugati szélét. Ekkor Guderian¹, hogy elkerüljék a katasztrófát, parancsot adott, hogy Komáromon keresztül a 8. páncélos hadosztály után indítsák útba a 3. és 6. páncélos hadosztályt, páncélos osztagaik nélkül.² Ezzel a támadó csoportosítás felbomlott, támadás helyett a fasiszta csapatoknak december végéig súlyos védelmi harcokat kellett vívniuk.

Miközben a német „Dél” hadseregcsoport ellencsapását tervezte, a szovjet legfelsőbb főparancsnokság utasítására a két ukrán front is támadásra készült. Azt a parancsot kapták, hogy északról és délnyugatról, Esztergom általános irányában, mérjenek csapást az ellenségre, vágják el a budapesti csoportosítás útvonalait, kerítsék be és semmisítsék meg a körülzárt erőket, szabadítsák fel Budapestet.³

A 3. Ukrán Front azt a feladatot kapta, hogy a Velencei-tó körzetéből ki-

¹ H. Guderian német tábornok, a német szárazföldi csapatok (OKH) vezérkar főnöke volt 1944. július 21-től 1945. március 29-ig.

² HL Filmtár, 1253. sz. tekercs. Kriegstagebuch der Heeresgruppe Süd (a továbbiakban — KTB/Hgr. Süd) 1944. 12. 19., 7. o.

³ Archív MO SZSZSZR, f. 243, op. 2900, gy. 1553, li. 15—32.

indulva Bicske—Esztergom irányban mért főcsapással törje át az ellenség védelmét; Esztergom—Neszmély szakaszon jusson ki a Dunához, vágja el a német és szálásista csapatok nyugati irányú visszavonulási útvonalait. Ezzel egy időben erőinek egy részével keleti irányban kellett támadnia Bicske körzetéből, s a 2. Ukrán Fronttal együttműködve megsemmisíteni a budapesti német—nyilas csoportosítást és elfoglalni a fővárost.⁴

A támadásra készülő 3. Ukrán Front előtt a Duna és Balaton között a 6. német hadsereg egy része és a 3. magyar hadsereg, a Balaton és a Dráva között a 2. páncélos hadsereg tevékenykedett. A front feladatát, a 4. gárdahadsereggel, a 46. hadsereggel, az 5. gárda-lovas-, és a 18. harckocsihadtesttel a rossz időjárási viszonyok ellenére, a terveknek megfelelően, december 20-án kezdte meg. A hadseregek lövészhadteste az első napon — a gyalogságot közvetlenül támogató harckocsik hiányában — mérsékelt sikereket értek el. Ezért Tolbuhin marsall december 21-én ütközetbe vetette a front gyorscsoportját, hogy megtörje a német páncélosok ellenállását. Ennek hatására felgyorsult a csapatok előnyomulása, a német páncélos hadosztályok nyugat felé kényszerültek visszavonulni.

December 23-án a szovjet csapatok már tíz-tizenöt kilométerre megközelítették Komárom megye déli határát. A német—nyilas csapatok védelmében hézagok tátongtak. A visszavonuló csapatok Csákvár, Szár, Újbarok, Óbarok, Bicske, Tök, Páty, Törökbálint községekben körkörös védelemre rendezkedtek be, úgy igyekeztek megállítani az előretörő 31. lövészhadtestet és a front gyorscsoportját, a 18. harckocsihadtestet.⁵

December 24-én derült, hideg idő köszöntött be, s a fagy hatására javult az utak állapota. A Csákvár és Szár közötti területen előrenyomult a 31. lövészhadtest. Tőle jobbra a 18. harckocsihadtest a reggeli órákban megkezdte Bicske ostromát. A németek mindenképpen tartani akarták ezt a harcászati fontos út- és vasúti csomópontot. A falu védelmére előrevonták harckocsi- és gyalogos tartalékaikat. A 18. hadtest 110. dandára hat órákor délkeleti irányból kezdte meg támadását Bicske ellen. Hét órákor délről a 32. dandár is harcba lépett. Ezzel egyidőben a 181. dandár nyugati irányból, a vasút mellett rohamozta az ellenség állásait.

A németek elkeseredetten ellenálltak. Az utcakeresztezéseknél ágyúkat állítottak fel, a házakban harckocsikat rejtettek el és onnan lötték a támadó szovjet csapatokat. Ennek ellenére a dandárok 10 órára birtokba vették a község központját.

A hadtest 170. dandára a reggeli órákban nem vett részt Bicske ostromában, hanem nyugatról biztosította a hadtestet, közben elfoglalta Újbarok-pusztát és tovább nyomult előre Óbarok irányába. Az volt a feladata, hogy elvágja a Bicske—Tatabánya országutat és megakadályozza, hogy az ellenség Bicskéről Felsőgalla felé visszavonuljon. A dandár főerői nyugat felől megkerülték Óbarokot és 10 órákor rohammal bevették a települést. Ezzel nyugat felé elvágták a Bicskén harcoló fasiszta csapatok visszavonulási útját. Óbarokon egy harckocsizászlóaljat hátrahagyva, a dandár tovább folytatta támadását és 11 órákor északnyugatról megrohmozta Bicskét. A német—magyar csapatokat váratlanul érte a hátukba mért csapás, nehézfegyvereiket és szállító eszközeiket elhagyva pánikszerűen visszavonultak észak—északnyugati irányba a Gerecsébe. Tizenkét órára megszűnt az ellenség szervezett ellenállása, tizenöt órára teljesen megtisztították a települést.

⁴ Uo.

⁵ KTB/Hgr. Süd 1944. 12. 23. 5. o.

Még folytak a harcok Bicskén, amikor a hadtestparancsnok kivonta onnan a 110., 181., majd a 170. dandárt, hogy folytassák támadásukat Esztergom irányába. A 110. dandár tizenkét óra után Mány, Zsámbék, Perbál, Tinnye felé visszaszorította a 271. népi-gránátoshadosztály maradványait, nem találkozott komoly ellenállással, 16 óra 30 perckor előrevetett zászlóaljával elfoglalta a tinnyei vasútállomást. Ezzel elvágta a Budapest—Komárom vasútvonalat és az 1. számú országutat. Egész éjszaka harcolt a főváros irányába visszavonuló német utóvédekkel. A dandár főerői este birtokba vették Tinnyét és felkészültek, hogy folytassák támadásukat Piliscsaba felé.⁶

A 32. dandár, miután befejezte Bicske megtisztítását, előrenyomult a 110. dandár után és éjszakára egy-egy zászlóaljával körkörös védelemre rendezkedett be Tinnyén, Perbálon és Tökön, azzal a feladattal, hogy megakadályozza a fasiszta erők visszavonulását Budapestről nyugat felé.

A 181. dandár Zsámbéktól nyugatra Szomor irányába támadott. Az éjjeli órákban átlépte Komárom megye határát, majd szétverte az ellenség utóvédekeit és 25-én hajnali 4 órakor elfoglalta Szomort, 6 órakor pedig Dágot. A 170. dandár, Mány érintése után, szintén átlépte a megye határát és Szomoron keresztül haladva Bajna irányába támadott.⁷

A szovjet csapatok előnyomulását a „Dél” hadseregcsoporthoz képtelen volt megállítani. Hitler hiába váltotta fel Friessert Wöhlerrel, csodát az új parancsnok sem tudott tenni. Esztergom és a Gerecse védelmére a 271. népi-gránátoshadosztály maradványain kívül csak a magyar „Hetzer”-osztályt tudta alkalmazni. A „Dél” hadseregcsoporthoz, miután összes tartalékait kijátszotta, jelentette Guderiannak, ha új erőket nem kap, képtelen megakadályozni Budapest bekerítését, sőt a főváros eleste is csak napok kérdése. A német főparancsnokság — mérlegelve a Budapest körzetében kialakult kritikus helyzetet — úgy döntött, hogy Varsó körzetéből átdobja Dunántúlra a IV. SS páncélos hadtestet, azzal a feladattal, hogy foglalja vissza a Balaton és Duna között húzódó Margit-vonalat⁸ és semmisítse meg a Budapestet nyugatról bekerítő erőket. Guderian 24-én délután negyed ötkor közölte Wöhlerrel, hogy Hitler Budapestet nem adja fel. A IV. SS páncélos hadtest első szállítmányai december 27-én beérkeznek Komárom körzetébe. Addig Budapesten mindenkit, aki fegyvert tud fogni, harcba kell vetni.⁹

December 25-én tovább tartott a tiszta napos idő, napközben —5 fok volt a hőmérséklet. A szovjet csapatok tovább folytatták támadásukat. A 18. harcoksihadtest 110. dandára reggel hét órakor elfoglalta a Pilisvörösvártól nyugatra levő hágót és vasúti alagutat, közben több, nyugati irányba tartó szállító- és menetoszlopot semmisített meg. A 181. dandár Dág irányából Dorog—Esztergom felé támadott. A fasiszta csapatok harcokcsikkal és tüzérséggel makacsul védtek Dorogot, ezt a fontos bányaközpontot és közlekedési csomópontot. A dandár tizenegy órakor délről megrohmozta a községet, de támadása sikertelen volt, három harcokcsit vesztett. A következő rohamot csak a 32. dandár (megerősítve egy rohamlövég ezreddel) beérkezése után szervezték meg. Rövid tüzérségi előkészítés után, 16 órakor, a két dandár körbevette a falut és délen — az út mentén elhelyezkedő rohamlövég ezred tüzérségi tűzbiztosítása mellett — megrohmozták. Kétórás elkeseredett harc után 18 órára birtokba vették Dorogot.¹⁰

⁶ Archív MO SZSZSZR, f. 21, op. 2537, gy. 4. li. 1—10.

⁷ Uo. li. 11—12.

⁸ HL Filmtár, 1251. sz. tekercs, Anlage 66. 19. sz. irat. A Margit-vonalat Guderian parancsára 1944 szeptemberében kezdték építeni, Dráva—Balaton—Székesfehérvár—Velencei-tó—Budapest—Börzsöny terepszakaszon.

⁹ KTB/Hgr. Súd. 1944. 12. 24., 8—10. o.

¹⁰ Archív MO SZSZSZR f. 21. op. 2537, gy. 4, li. 12—13.

A 170. dandár a déli órákban elfoglalta Sárisápot, majd Tokodot. 15 órakor délről egy kilométerre megközelítette Tátot. Itt azonban az ellenség páncélosainak és tüzérségének az ellenállásába ütközött. A dandárparancsnok gondos felderítés után előrevonta főerőit, majd 16 órakor keletről és délnyugatról megrohamozta a községet és kétórás heves harc után, 18 órára, megtisztította az ellenségtől. Elérte a Dunát és elvágta az Esztergom és Komárom közötti vasutat és országotat.¹¹

A 4. gárdahadsereg 31. lövészhadteste december 24-én elfoglalta Szárt, majd az 5. gárda-lovashadtesttel együttműködésben 25-én éjjel egy órakor a Csákvár és Szár közötti arcvonalszakaszon, áttörve a fasiszták védelmét, birtokba vette Vérteskozmat, Kőhányás pusztát. Ezután átlépte Komárom megye határát, majd Várgesztes, Vértessomló elfoglalása után a Környe és Oroszlány közötti terepszakaszon harcolt az 1. magyar huszárhadosztály 2. ezredével. Ezzel egyidőben a lovashadtest egy dandára, a lövészadosztályokkal együttműködésben, elfoglalta Szár vasútállomást, átlépte a megye határát, majd tizenkét órára Felsőgallát birtokba véve tovább nyomult előre Tatabánya, Bánhida felé. A lovashadtest egy dandára ezzel egyidőben elfoglalta Csákvárt és Csákberény irányába támadott.¹²

A szovjet csapatok december 25-én elért sikereiről a „Dél” hadseregcsoport hadműveleti naplójában a következőket jegyezték fel: „Erős szovjet lövész és páncélos magasabbegységek, Budapesttől nyugatra és északnyugatra, feltartóztathatatlanul nyomultak előre. Birtokba vették a hegyvidék nyugati kijárait. Budapestről nyugatra páncélos erők széles arcvonalon támadnak Esztergom irányába, több szakaszon elvágják a Budapest—Bécs műutat. A fővörös utánpótlására már csak az Esztergomból a Pilis hegységen keresztül Pilisszentlélek, Pomázon át vezető út szabad.”¹³

Wöhler új csapatokat kért előljáróitól, mert máskülönben képtelen megvédeni Esztergomot, visszafoglalni az elveszett területeket és biztosítani Budapesttel az összeköttetést. Guderian megígérte, hogy a kérelmet előterjeszti Hitlernek és gyalogos hadosztályok átadására tesz javaslatot. Addig Zámoly körzetéből vonjon ki páncélosokat és akadályozza meg a szovjet csapatok előretörését Komárom irányába. Az erdős-hegyes területen támadó szovjet lövészadosztályokkal szemben hiányzott a német gyalogság, ezért képtelenek voltak előnyomulásukat megállítani.¹⁴

A Balaton és a Duna között védekező 6. német hadsereg parancsnoka az új magasabbegységek beérkezéséig azt a feladatot kapta, hogy a védelmének nem rohamozott szakaszairól kivont erőkkel reteszelve el a szovjet csapatok áttörését. Mozgósítson minden rendelkezésre álló erőt, még a magyarokat is. Védje meg Komáromot és a várostól délkeletre levő olajfinomítókat, mert a további harcokhoz az üzemanyag létfontosságú, s ha az szovjet kézbe kerül, képtelenek lesznek felmenteni Budapestet. Az esztergomi hídfő védelmének súlya a légvédelmi és a magyar páncéltörő tüzérségre hárult. Ennek ellenére a helyőrség azt a parancsot kapta, hogy egy zászlóaljjal tegye szabaddá a Budapest felé vezető utat.

December 26-án az előző naphoz hasonló időjárási viszonyok között folytatódtak a harcok. A 18. hadtest főerői Esztergom ostromára készültek. A 110. dandár átadta arcvonalszakaszát a 46. hadseregnek és felkészült a németek esetleges ellenlökésének az elhárítására Dorog irányában. A 181. és 32. dandár

¹¹ Uo.

¹² Arhív MO SZSZSZR f. 5, op. 6742, gy. 1, li. 36—38.

¹³ KTB/Hgr. Süd 1944. 12. 25., 5. o.

¹⁴ Uo. 6. o.

éjjel egy óraker elérte Esztergomtábort, megsemmisítve az ellenálló helyőrséget 4 óraker délről elérte Esztergom déli szélét és azonnal rohamra indult. A hídfőt védelmező német és magyar csapatok szívósan védekeztek. Erre a hadtestparancsnok előrevonta a 32. dandárt és egy rohamlöveg ezredet. Gondos felderítéssel tisztázták az ellenség elhelyezkedését. A 181. és 32. dandár kelet felé megkerülte a várost, majd a rohamlöveg ezred és a tüzérség rövid tűzcsapásai után, kelet—délkelet irányból mérve főcsapásukat, megrohamozták a várost. A rohamlöveg ezred délről az út mellett támadott és súlyos csapásokat mért a keleti irányban tevékenykedő ellenséges tüzérségre. A dandárok ötórás nehéz harc után vették birtokba Esztergomot, tizenegy óraker jelentették Tolbuhin marsallnak, hogy a városban minden ellenállás megszűnt. Ezzel befejezték Budapest teljes körülzárását.¹⁵

Balck tábornok, a 6. német hadsereg parancsnoka, 10 óra 25 perckor jelentette Wöhlernek, hogy a szovjet csapatok betörték az esztergomi hídfőbe és hogy megakadályozza átkelésüket a Dunán, felrobbantotta Párkányána és Esztergom közötti hidat. 11 óra 40 perckor már azt jelentette, hogy a Duna déli partján semmiféle német erő nem tartózkodik. Mindössze az Esztergomtól nyugat felé vezető országúton igyekeznek egy osztály erejű páncélos csoport megakadályozni a szovjet csapatok előnyomulását nyugat felé.¹⁶

A 170. dandár 25-én éjszaka körkörös védelmet foglalt Tátnál. Reggel előrevetett osztaga megkezdte előnyomulását Nyergesújfalu felé, 11 óraker elérte a községet, ahol a német harckocsik és tüzérség akadályozták további előrehaladását. Főerőivel délről megkerülte a települést, majd elkekeredett utcai harcok után a védekező csapatokat a Dunához szorította és 16 óra birtokba vette a községet. Ezután védelmet foglalt dél—délnyugat irányban, miközben a fasiszta csapatok — harckocsik és rohamlövegek fedezete mellett — visszavonultak nyugat felé.¹⁷

A Tatabánya—Bánhida felé támadó 31. lövész- és 5. gárda-lovashadtest tovább nyomult előre a Gerecse és a Vértes hegységben, tizenkét települést foglalva el. A lovashadtest egy dandára késő délután Felsőgalláról Alsógalla—Tatabánya—Bánhida felé támadott, egy másik Környét és Kecskédet ostromolta.¹⁸

A 6. német hadsereg parancsnoka a tatabányai iparvidék védelmét a Pappesportra bízta, míg a megye déli részére és Mór védelmére a 4. lovasdandárt dobta át. Közben a hadsereg törzse felterjesztette Wöhlernek a Budapesten körülzárt csapatok kiszabadítására készített ellencsapás tervét.

December 27-én tovább süllyedt a hőmérséklet, napközben —10 fokot mértek. A változó felhőzet és a reggeli köd korlátozta a látási lehetőségeket. A „Dél” hadseregcsoport hadműveleti naplója szerint a nyolc napja tartó szovjet támadás ezen a napon érte el tetőfokát. Esztergom elfoglalása után Budapest ellen koncentrált támadás indult. Ezzel egyidőben nagy tömegű gyalogság indult a Vértes hegységen keresztül Komárom irányába. A Duna partján a túlerőben levő páncélosok tovább nyomulnak előre Dunaalmás felé.¹⁹

Valójában azonban inkább a bekerítő hadművelet befejező szakaszáról beszélhetünk. A 31. lövészhadtest csapatai kijutottak a front gyorscsoportja által elért terepszakaszra, ez lehetővé tette, hogy Tolbuhin marsall új feladatot állítson a gyorscsoport elé. A 18. harckocsihadtest azt a feladatot kapta, hogy a 31. lövészhadtest Esztergomba beérkezett lövészalegységeinek megerősítésére hagy-

15 Arhív MO SZSZSZR f. 21, op. 2537, gy. 4, li. 13—14. p.

16 KTB/Hgr. Súd 1944. 12. 27. 9. o.

17 Arhív MO SZSZSZR f. 21, op. 2537, gy. 3, li. 14.

18 Arhív MO SZSZSZR f. 5, op. 6742, gy. 1, li. 40.

19 KTB/Hgr. Súd 1944. 12. 27. 7. o.

ja hátra a városban a 181. harcoksidandárát azzal a feladattal, hogy ne engedje az ellenséget nyugati irányba kitörni Budapestről. Fő erejével támadjon nyugati irányba és estére jusson ki a Dunaalmás—Tóváros—Tata—Vértesszőlős terepszakasza.

A 181. dandár negyvenhét T—34 harcokcsival, a lövészcsapatokkal együttműködésben, szilárdan tartotta a várost. Körkörös védelmet épített ki és járőrözést folytatott az Esztergom—Pilisszentlélek, illetve a Dorog—Tinnye közötti utakon.

A 170. dandár, huszonkilenc T—34 harcokcsival, egy rohamlöveg ezreddel és a megerősítésül kapott tüzérséggel 27-én reggel 5 órakor felújította támadását. Nyergesújfaluból kiindulva a Duna déli partján, a műúton nyomult előre Lábatlan—Süttö irányában. A hátráló német utóvédek Pizskétől egy kilométerre heves harcokcsi- és tüzérségi tüzzel megkísérelték útját állni a dandárnak. Az ellenálló erők megsemmisítése után azonban a szovjet csapatok 10 óra 30 perckor bevonultak Pizskére és Süttöre. A süttöi vasútállomáson a dandár három vonatszerelvény javítására váró harcokcsit és páncélos járművet zsákmányolt. (51 harcokcsit, 18 páncélos járművet és 25 tehergépkocsit).²⁰

A terepviszonyok nem tették lehetővé, hogy a dandár manővereket hajtson végre, ezért kénytelen volt a műúton arcból támadni az ellenséget. A visszavonuló németek felrobbantották az összes hidat, átereszt, ezzel erősen lefékeztek a dandár előnyomulását. Csak a hidak és átereszek helyreállítása és az ellenség páncélosainak, tüzérségének a leküzdése után tudta folytatni támadását. Délután három órakor elérte Neszmélyt, amelyet hat harcokcsi és egy üteg tüzérség védett. Keletről megrohmozta a községet és heves harcok után nyugat felé viaszorította Dunaalmásra a németeket. További előnyomulásának azonban útját állták a két település között felrobbantott hidak. Miután lehetetlen volt megkerülni az akadályokat, 27-én este a dandár hozzálátott az átkelés műszaki biztosításának az előkészítéséhez.

A 110. dandár, amelynek állományában harminchárom T—34 volt, 27-én reggel 4 órakor Szomor—Tinnye körzetéből Tarján felé támadott. Nyolc órakor a község nyugati szélén páncélosokkal és tüzérséggel megerősített gyalogos csoportba ütközött, amely lezárta az Agostyántól délkeletre levő Bocsájtó völgyet. A dandár megtörte a németek ellenállását, tovább támadott északnyugatnak, elfoglalta Vértestolnát, Tardosbányát. Miután felderítette a Bocsájtó völgyet védő németek állásait, rövid harc után kiverte őket a hágóból, majd, nem szakadva le a visszavonuló ellenségről, betört Agostyánba és délután két órára elfoglalta azt. Ezután megkapaszkodott az elért terepszakaszon, bevárta a 32. dandárt, és együtt támadtak tovább Tóváros irányába. A hátráló fasiszta csapatok a községből keletre levő vasútvonal mellett új védelmi vonalat építettek ki.

December 27-én a kora hajnali órákban az 5. lovashadtest súlyos harcokat vívott az ellenséggel, amely ellenlökésekkel akarta viaszorítani a dandárokat az erdős-hegyes területre. Reggel egy lovasdandár, lövészegységekkel együttműködve, elfoglalta Alsógallát, Tatabányát, Bánhidát, majd — átadva arcvonalszakaszát a 31. lövészhadtestnek — délnyugatra fordult és a hadtest másik két dandárával együtt, Környe és Oroszlány körzetében megállította a németek ellenlökéseit.²¹

A „Dél” hadseregcsoport új erők bevetésével mindent elkövetett, hogy a Vértesszőlős hegységéből a síkságra kifutott szovjet csapatok Komárom felé való előnyo-

²⁰ Arhív MO SZSZSZR f. 21, op. 2537, gy. 4, li. 14—15.

²¹ Arhív MO SZSZSZR f. 5, op. 6742, gy. 1, li. 48.

mulását megakadályozza. Szilárd védelmet igyekezett létrehozni a bányai vasútállomás — Bánhida északi széle — Környe—Bokod—Pusztavám—Mór—Bodajk terepszakaszon. Komárom megyében különösen megerősítették Környét és Kecskédet. A Dunától délre Almásfüzitő, Naszály, Tóváros védelmére minden nélkülözhető erőt előrevontak.

A hadseregcsoport törzse lázasan dolgozott Budapest felmentési tervén és annak anyagi-technikai biztosításán. A német főparancsnokság felhívta Wöhler figyelmét, hogy a támadáshoz szükséges üzemanyagot a megszállása alatt levő almásfüzitői és szónyi olajfinomítókból kell biztosítani. Ennek megfelelően Grohlmann, a hadseregcsoport vezérkari főnöke, rendkívüli intézkedéseket követelt Balok tábornoktól az üzemanyag előteremtésére. Helytelenítette, hogy a hideg beköszöntése után indokolatlanul pazarolják a benzint. Felhívta a figyelmét, hogy a magyarok megengedhetetlenül sok üzemanyagot igényelnek gépkocsijaik számára. Végül Kovács tábornoktól (a HM képviselője a hadseregcsoportnál) azt kérte, hogy a szovjet csapatok közeledtére szétfutott munkásokat a legdrasztikusabb eszközökkel is kényszerítsék a munka felvételére. Meg kell indítani sőt fokozni kell a termelést — mondotta.

Külön intézkedéseket hoztak Komárom és az olajfinomítók védelmére, hogy biztosítsák a IV. SS páncélos hadtest kirakodását és az üzemeket, nehogy a szovjet csapatok kezébe kerüljenek.²²

December 28-án a hideg idő tovább tartott, a hőmérő higanyszála —6, —8 fokig süllyedt. A párás levegőben a látási viszonyok rosszabbodtak, napközben többször havazott. Az arcvonalon az erőviszonyok kiegyenlítettebbé váltak. Neszmély, Agostyán, Bánhida elfoglalása után szaporodtak a német ellenőkések.

A 3. Ukrán Front alapjában befejezte budapesti bekerítő hadműveletét. Esztergom, majd Neszmély elfoglalásával létrehozta a bekerítés belső és külső arcvonalát. A Dunától északra a 2. Ukrán Front, Párkányánára elfoglalásával, szintén végrehajtotta Budapest körülvételét.

A szovjet csapatok Komárom megye területén helyi jellegű támadásaikkal kedvezőbb terepszakaszok birtokba vételére törekedtek. A 18. harcokcsihadtest 170. dandára 28-án a hajnali órákban leküzdötte a Neszmélytől nyugatra levő átszeldelt terepet és a reggeli órákban megrohamozta Dunaalmást. Egy zászlóalja keletről, a második — az Ádám-major elfoglalása után — délről, a harmadik pedig, megkerülve a települést, elvágta a Dunaalmás—Tóváros országutat. Dunaalmáson a németek körkörös védelemre berendezett, szilárd ellenállási csomópontot építettek ki. A helységnek nagy volt a harcászati jelentősége, mert kapuját jelentette a Gerecse erdős-hegyes vidékének és a Duna déli partján vezető műútnak. A község fő utcáján tizenkét páncélos tevékenykedett, a házak áttört falai mögött és a harcokcsivészélyes irányokban három páncéltörő tüzérségi lövegek foglaltak tüzelőállást. Ezenkívül egy német gyalogezred védte a falut. December 28-tól 31-ig Dunaalmáson szakadatlanul folytak a harcok. A dandárparancsnok rohamcsoportokat szervezett, amelyeknek a hónap végére sikerült a fasiszta csapatokat a vasútállomástól ötszáz méterre nyugat felé visszavetni.

A 110. és a 32. dandár 28-án reggel tovább támadott Baj és Tóváros irányába, súlyos harcok után leküzdötték a német tüzérség ellenállását, elfoglalták Bajt és kijutottak a Tóvárostól keletre húzódó vasútvonalig, itt azonban szervezett ellenállásba ütköztek. Év végéig elkeseredett harcok folytak Tóvárostól ke-

²² KTB/Hgr. Süd 1944. 12. 27. 8—9. o.

letre. A fasiszták arra törekedtek, hogy a szovjet csapatokat visszaszorítsák a sík vidékről.²³

Az 5. gárda-lovashadtest a nap folyamán Környét, Kecskédet, Bokodot rohamozta, sikert azonban csak Környétől északnyugatra, a Bánhida—Kisbér vasútvonal átvágásával ért el.

A megszilárduló német védelem mögött lázas tevékenység folyt. Komárom körzetébe egymás után futottak be a IV. SS páncélos hadtest vonatszerelvényei. Hitler az ellencsapás gyalogsággal való biztosítására Komárom körzetébe útbá indította a 711. és 96. gyaloghadosztályt is. Mivel a drákói intézkedések ellenére az olajfinomítók nem tudták előteremteni az ellencsapáshoz szükséges üzemanyagot, a központi tartalékból 500 tonna benzint utaltak ki a „Dél” hadseregcsoportnak.

December 29-én a lehelés mérséklődött. A megismétlődő hóesésben csak helyi jellegű harcokra került sor. A németek fokozták felderítésüket. Az ellencsapásra készülő csapatok megindulási állásainak a biztosítására a beérkezett 3. SS páncélos hadosztály egy ezredét a Neszmélytől és Dunaalmástól nyugatra levő síkságon védelembe rendelték.

December 30-án a lehelés tovább mérséklődött, a változó felhőzet mellett a terep egyes mélyebben fekvő részeit köd borította. Csak Dunaalmás—Tóváros—Vértesszöllős—Környe körzetében került sor kisebb összecsapásokra.

December 30-án este Guderian közölte Wöhlerrel, hogy az ellencsapást Budapest felmentésére január 1-én, Komárom D. körzetéből kell megindítani. További halasztásra nincs lehetőség, mert a bekerített csapatok nem tudnak sokáig ellenállni a szovjet hadseregek rohamainak.²⁴

December 31-én az időjárás tovább enyhült, megkezdődött az olvadás, a látási viszonyok megromlottak, amelyet a hóesés még fokozott. A helyi jellegű harcok tovább tartottak. Dunaalmásnál a 170. dandár a falu nyugati szélén levő útkereszteződéstől nyolcszáz méterre visszaszorította a németek védelmét és az országútról lőtte az almásfüzitői olajfinomítót. Tóváros, Vértesszöllős, Bánhida, Környe és Bokod körzetében kisebb összecsapások voltak.

A „Dél” hadseregcsoport az utolsó előkészületeket tette a támadásra. Az ellencsapásban résztvevő csapatoknak összesen hetvenhat szerelvénye érkezett be, a lőszer- és üzemanyag-szállítmányok is megfelelő mennyiségben futottak be.

December 31-én befejeződött a budapesti bekerítő hadművelet. Tolbuhin marsall, a 170. dandárt kivéve, amelyet Dunaalmás biztosítására visszatartott, kivonta gyorscsoportjait az arcvonalból. Ezzel egyidőben parancsot adott a 4. gárdahadseregnek, hogy 31. lövészhadtestével menjen át védelembe a Dunaalmás — 294. magassági pont — Ferenc-major—Szomor—Tóváros keleti széle — Vértesszöllős nyugati széle — Bánhida—Rigó-pusztá—Környe K.—Majkpusztá—Vértessomlyó—Oroszlány—Pusztavám terepszakaszon.

A védelembe átment csapatok azt a feladatot kapták, hogy zárják le a Budapest felé vezető utakat és szilárd védelemmel akadályozzák meg a körülzárt fasiszta csapatok felmentését, illetve kitörését nyugat felé.

A harcok Komárom megye területén azzal, hogy a németek 1945. január elsején délután a Komáromtól délre levő körzetből megindították a „Konrád I.” elnevezésű ellencsapásukat Budapest felmentésére, tovább folytatódott. Ez azonban már a magyarországi hadműveletek következő szakaszához tartozik.

²³ Arhiv MO SZSZSZR f. 21, op. 2537, gy. 4., li. 15—16.

²⁴ KTB/Hgr. Süd 1944. 12. 30. 8—9. o.